

Львівський державний університет внутрішніх справ

І. Б. ГАЗДАЙКА-ВАСИЛИШИН
А. О. ВИННИК

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Навчальний посібник

Львів
2026

УДК 343.232

Г 12

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 24 червня 2026 року № 14)

Рецензенти:

Дар'я БАЛОБАНОВА, доктор юридичних наук, професор
(Одеський державний університет внутрішніх справ);
Олександр МАРІН, кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Газдайка-Василишин І. Б., Винник А. О.

Г 12 Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2026. 68 с.

ISBN 978-617-511-451-3

Видання підготовлено для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня бакалавр (у межах вивчення дисципліни «Кримінальне право»). Містить теоретичний матеріал; тести для самоконтролю та перевірки ступеня засвоєння здобувачами навчального матеріалу; задачі прикладної спрямованості для розв'язування їх під час практичних занять; питання для самоконтролю та список рекомендованої літератури. Навчальний матеріал із теми «Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення» подається на основі чинного Кримінального кодексу України, проекту нового Кримінального кодексу та сучасних наукових позицій.

Для здобувачів вищої освіти юридичних спеціальностей і науково-педагогічних працівників.

The study guide was prepared for higher education graduates of the bachelor's degree (within the scope of studying the discipline "Criminal Law"). The manual includes theoretical material; tests for self-control and verification of the degree of assimilation of educational material by students; problems of applied orientation to solve them during practical classes; questions for self-control and a list of recommended literature. In the manual, educational material on the topic "The subjective side of a criminal offense" is presented on the basis of the current Criminal Code of Ukraine, the Project of the new Criminal Code and modern scientific positions.

Recommended for students of higher education in legal specialties and scientific and pedagogical workers.

УДК 343.232

© Газдайка-Василишин І. Б.,
Винник А. О., 2026

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2026

ISBN 978-617-511-451-3

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ	6
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	34
ЗАДАЧІ.....	52
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ	65
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	66

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник «Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення» призначений для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» із спеціальностей D8/081 «Право», K9/262 «Правоохоронна діяльність» і містить систематизований навчальний матеріал, питання для самоконтролю, тестові завдання та ситуативні задачі.

Тема «Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення» вивчається в межах дисципліни «Кримінальне право» та входить до вчення про склад кримінального правопорушення. Предметом вивчення є питання, що стосуються, зокрема, ознак такого елемента складу кримінального правопорушення, як суб'єктивна сторона, а також з'ясування кожної із ознак суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення; поняття та види помилок; поняття казусу та його відмежування від кримінально-протиправної недбалості. До предмета вивчення також входять норми кримінального закону й інших нормативно-правових актів, рекомендаційні роз'яснення Верховного Суду, рішення Конституційного Суду України, опублікована судова практика з питань застосування норм Кримінального кодексу України (далі – КК України) в зазначеній частині, а також відповідна спеціальна література.

Завданням навчальної дисципліни є ґрунтовне засвоєння положень КК України, вивчення відповідної судової практики, знання тенденцій розвитку кримінального права України, ознайомлення з науковими підходами, вивчення необхідної спеціальної літератури.

Навчальний посібник містить систематизований навчальний матеріал, а також питання для самоперевірки та контролю, ситуативні та тестові завдання, які мають сприяти формуванню практичних прийомів і навичок логічного мислення. Під час розв'язання тестових завдань потрібно мати на увазі, що тестові запитання зазвичай мають п'ять варіантів відповідей, водночас передбачено лише одну правильну відповідь.

Для належного опанування теми «Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення» здобувачі вищої освіти мають **знати:**

- чинне кримінальне законодавство й інші нормативно-правові акти, необхідні для оволодіння відповідною темою;
- наукові визначення понять, які не мають нормативного закріплення;
- позицію слідчої та судової практики з питань застосування та тлумачення вказаних норм Загальної частини КК України;

вміти:

- тлумачити положення КК України, належно володіючи водночас кримінально-правовими категоріями та поняттями;
- визначати кримінальну протиправність діяння, характеризуючи наявність чи відсутність необхідних ознак суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення;
- на основі отриманих знань правильно застосувати положення КК України, вирішуючи конкретні завдання.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ

Поняття та ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Ознаки складу кримінального правопорушення, які характеризують суб'єктивну сторону. Значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Одним із обов'язкових елементів складу кримінального правопорушення є його суб'єктивна сторона. Вона відображає внутрішній психічний зміст кримінально протиправної поведінки особи та характеризує психічне ставлення суб'єкта до вчинюваного ним діяння та його наслідків.

У сучасній теорії кримінального права суб'єктивна сторона кримінального правопорушення визначається як внутрішня сторона кримінального правопорушення, що характеризує психічну діяльність особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння та охоплює такі ознаки, як вина (обов'язкова ознака), а також мотив, мету й емоційний стан (факультативні ознаки).

На відміну від об'єктивної сторони, яка відображає зовнішній прояв кримінального правопорушення, суб'єктивна сторона характеризує процеси свідомості та волі особи, що супроводжують вчинення кримінально протиправного діяння. Суб'єктивна сторона нерозривно пов'язана з принципом особистої відповідальності та принципом винної відповідальності. Саме тому кримінальна відповідальність в Україні ґрунтується на встановленні психічного ставлення особи до вчиненого діяння та його наслідків.

У науці кримінального права ознаки суб'єктивної сторони традиційно поділяються на обов'язкові та факультативні. Єдиною обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони будь-якого складу кримінального правопорушення є вина. Відповідно до ст. 23 КК України, вина – це психічне ставлення

особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Без встановлення вини немає складу кримінального правопорушення, а отже, виключається кримінальна відповідальність.

До факультативних ознак суб'єктивної сторони належать: мотив; мета; емоційний стан. Ці ознаки стають обов'язковими лише тоді, коли прямо передбачені в диспозиції статті Особливої частини КК України або впливають із змісту відповідного складу кримінального правопорушення. Наприклад, мета заволодіння чужим майном є конструктивною ознакою розбою (ст. 187 КК України).

Суб'єктивна сторона має важливе теоретичне та практичне значення. Першочергово вона є необхідним елементом складу кримінального правопорушення. Відсутність вини чи інших необхідних ознак суб'єктивної сторони виключає кримінальну відповідальність незалежно від тяжкості заподіяних наслідків. Суб'єктивна сторона забезпечує реалізацію конституційного принципу особистої та винної відповідальності особи за вчинене. Ознаки суб'єктивної сторони є важливим критерієм розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень. Наприклад, умисне вбивство відрізняється від вбивства через необережність насамперед формою вини. Суб'єктивна сторона дає змогу правильно кваліфікувати кримінальне правопорушення та визначити відповідну статтю та частину статті Особливої частини КК України, яка підлягає застосуванню. Мотив, мета й емоційний стан можуть впливати на ступінь суспільної небезпечності вчиненого, а відтак враховуються при індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання. Встановлення змісту психічного ставлення особи має істотне значення для відмежування кримінально караної поведінки від невинного заподіяння шкоди (казусу).

Поняття, зміст, сутність і ступінь вини. Принцип суб'єктивного ставлення в вину: поняття та значення. Форми вини.

Вина є центральною категорією інституту суб'єктивної сторони кримінального правопорушення та однією з фундаментальних засад кримінального права. Саме через категорію вини реалізується принцип особистої та винної відповідальності особи за вчинене кримінальне правопорушення.

Відповідно до ст. 23 КК України, виною визнається психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Законодавець визначення вини відображає її психологічний зміст і підкреслює, що кримінальна відповідальність можлива лише за умови встановлення певного психічного ставлення особи до вчиненого діяння.

У сучасній українській кримінально-правовій доктрині вина розглядається як обов'язкова ознака будь-якого складу кримінального правопорушення, яка характеризує негативне психічне ставлення особи до охоронюваних законом суспільних відносин, що проявляється у свідомому або необережному порушенні кримінально-правових заборон. Вина є не лише психологічною, а й соціально-правовою категорією. Вона відображає негативне ставлення особи до цінностей, які охороняються кримінальним законом, та є підставою для кримінально-правового осуду з боку держави.

Зміст вини становить сукупність інтелектуальних і вольових ознак (психічних процесів), які характеризують ставлення особи до вчинюваного діяння та його наслідків. *Інтелектуальний момент* вини охоплює усвідомлення фактичних обставин вчинюваного діяння; розуміння його суспільної небезпечності; передбачення можливості або

неминучості настання суспільно небезпечних наслідків. *Вольовий момент* вини характеризує бажання настання наслідків; свідоме допущення таких наслідків; легковажний розрахунок на їх відвернення чи недбале ставлення до можливості їх виникнення.

Співвідношення інтелектуальних і вольових ознак визначає конкретну форму вини та дає змогу відмежовувати умисел від необережності, а також окремі види умислу і необережності між собою.

Сутність вини полягає у негативному психічному ставленні особи до суспільних цінностей та інтересів, які охороняються кримінальним законом. Якщо зміст вини характеризує внутрішню структуру психічного ставлення особи, то її сутність відображає соціальне значення цього ставлення. При умисному кримінальному правопорушенні негативне ставлення до охоронюваних законом благ виявляється більшою мірою, оскільки особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї поведінки та прагне досягнення злочинного результату або свідомо допускає його настання. При необережності соціально негативне ставлення проявляється меншою мірою, однак також свідчить про недостатню уважність, обачність чи відповідальність особи щодо вимог безпечної поведінки. Отже, сутність вини полягає не лише у психічному зв'язку особи з учиненим, а й у негативній оцінці такого ставлення з боку держави та суспільства.

Ступінь вини – це кількісна характеристика вини, яка відображає рівень негативного психічного ставлення особи до охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин. Ступінь вини визначається формою вини; видом вини; характером і спрямованістю умислу; мотивами та метою поведінки; інтенсивністю психічних процесів; обсягом усвідомлення наслідків; особливостями вольового ставлення до них.

Найвищий ступінь вини характерний заздалегідь обдуманому умислу, коли особа ретельно готується до вчинення кримінального правопорушення, планує свої дії та прагне досягнення певного результату. Менший ступінь вини характерний для раптово виниклого умислу. Необережні кримінальні правопорушення загалом характеризуються нижчим ступенем вини порівняно з умисними. Ступінь вини має важливе значення для індивідуалізації кримінальної відповідальності та призначення справедливого покарання.

Однією з фундаментальних засад кримінального права є *принцип суб'єктивного ставлення у вину*. Його зміст полягає в тому, що особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за ті суспільно небезпечні наслідки, щодо яких встановлено її винне психічне ставлення. Інакше кажучи, кримінальна відповідальність можлива лише тоді, коли між особою та вчиненням є психічний зв'язок у формі умислу або необережності. Цей принцип виключає можливість так званого об'єктивного ставлення у вину, тобто покладення на особу відповідальності лише за факт настання суспільно небезпечного результату незалежно від її психічного ставлення до нього. У кримінальному праві України об'єктивне ставлення у вину не допускається. Зазначений принцип впливає з ст. 62 Конституції України, ст.ст. 2, 23 КК України та із загальних засад кримінального права демократичної правової держави.

Принцип суб'єктивного ставлення у вину забезпечує законність кримінальної відповідальності, справедливість кримінально-правового реагування держави, індивідуалізацію відповідальності, захист особи від необґрунтованого кримінального переслідування. Практичне значення цього принципу особливо проявляється під час встановлення психічного ставлення особи до діяння та його наслідків, спеціальної мети,

мотивів та інших суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення.

Кримінальний кодекс України передбачає дві *форми вини*: умисел і необережність. Залежно від форми вини визначається характер кримінально-правової оцінки діяння, межі кримінальної відповідальності та можливість застосування окремих інститутів кримінального права.

Умисел є найбільш небезпечною формою вини. Відповідно до ст. 24 КК України, кримінальне правопорушення визнається вчиненим умисно, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки, бажала їх настання або свідомо допускала їх настання. Залежно від особливостей психічного ставлення особи закон розрізняє прямий і непрямий умисел.

Відповідно до ст. 25 КК України, кримінальне правопорушення визнається вчиненим через *необережність*, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення (кримінально протиправна самовпевненість) або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити (кримінально протиправна недбалість).

Необережність є менш небезпечною формою вини порівняно з умислом, однак у багатьох випадках може спричиняти надзвичайно тяжкі наслідки, зокрема загибель людей, масштабні аварії, техногенні катастрофи чи інші тяжкі результати.

Форма вини має важливе кримінально-правове значення. Першочергово вона є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення та виступає критерієм розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень. Також від форми вини залежить можливість

застосування окремих інститутів Загальної частини кримінального права, зокрема: готування до кримінального правопорушення та замаху на кримінальне правопорушення; співучасті; рецидиву.

Форма вини впливає на ступінь суспільної небезпечності діяння та особи винного. Вона враховується при призначенні покарання та інших заходів кримінально-правового характеру.

Отож вина є центральною категорією суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, а її форми (умисел і необережність) становлять основу кримінально-правової оцінки поведінки особи та визначення меж її кримінальної відповідальності [4].

Умисел і його види. Поняття прямого умислу. Інтелектуальні та вольова ознаки прямого умислу. Поняття непрямого умислу. Інтелектуальні та вольова ознаки прямого умислу. Відмінність непрямого умислу від прямого. Спеціальні види умислу, їх характеристика і значення.

Умисел є найбільш небезпечною формою вини, оскільки при його наявності особа не лише усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї поведінки, а й певним чином спрямовує свою волю на досягнення або свідоме допущення суспільно небезпечного результату. Відповідно до ч. 1 ст. 24 КК України, умисел поділяється на прямий і непрямий. Законодавче визначення умислу ґрунтується на поєднанні двох взаємопов'язаних психічних елементів: інтелектуального та вольового.

Інтелектуальний елемент характеризує процеси свідомості особи, а вольовий – її ставлення до передбачуваних наслідків та спрямованість волі на їх досягнення чи допущення. Саме особливості поєднання інтелектуальних і вольових ознак дають змогу розмежовувати окремі види умислу.

Згідно з ч. 2 ст. 24 КК України, *прямим є умисел*, якщо особа:

- усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння;
- передбачала його суспільно небезпечні наслідки;
- бажала їх настання.

Отже, прямий умисел характеризується найбільш тісним психічним зв'язком між особою та суспільно небезпечним результатом. Настання наслідків при прямому умислі є для винного бажаним результатом його поведінки.

Інтелектуальний момент прямого умислу включає два взаємопов'язані елементи: 1) усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння – особа розуміє фактичний зміст своїх дій або бездіяльності, а також усвідомлює їх здатність заподіяти шкоду охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам; водночас не вимагається знання конкретної статті КК України чи юридичної кваліфікації діяння; достатньо усвідомлення фактичної та соціальної сутності своєї поведінки (наприклад, особа, яка завдає потерпілому численні удари ножом у життєво важливі органи, усвідомлює небезпечний характер своїх дій незалежно від того, чи знає вона зміст ст. 115 КК України); 2) передбачення суспільно небезпечних наслідків – мисленнєве уявлення особою можливості або неминучість настання певних наслідків; при прямому умислі особа може передбачати неминучість наслідків, реальну можливість їх настання (до прикладу, якщо винний стріляє з близької відстані в голову потерпілого, він передбачає неминучість смерті; якщо ж особа підпалює житловий будинок, усвідомлюючи, що всередині перебувають люди, вона передбачає реальну можливість їх загибелі).

Вольовий момент прямого умислу полягає у бажанні настання суспільно небезпечних наслідків. Бажання означає прагнення особи досягти відповідного результату як основної

(або ж проміжної) мети своєї поведінки. Наслідок може становити кінцеву мету діяння; бути способом досягнення іншої мети; бути необхідним етапом реалізації злочинного наміру.

До прикладу, при умисному вбивстві смерть потерпілого зазвичай є кінцевою метою поведінки винного. Натомість при терористичному акті загибель людей може бути засобом досягнення політичних чи інших цілей.

Відповідно до ч. 3 ст. 24 КК України, *непрямим є умисел*, якщо особа

- усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння;

- передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків;

- не бажала, але свідомо припускала їх настання.

На відміну від прямого умислу, за непрямого умислу наслідки не є бажаними для винного, однак особа свідомо погоджується з можливістю їх настання. *Інтелектуальний момент* непрямого умислу є аналогічним до інтелектуального моменту прямого умислу. Однак за непрямого умислу особа передбачає лише можливість, а не неминучість наслідків. Винний усвідомлює, що певні шкідливі наслідки можуть настати як результат його поведінки (наприклад, особа підпалює приміщення заради знищення майна, усвідомлюючи, що всередині можуть перебувати люди). *Вольовий момент* непрямого умислу характеризується свідомим допущенням настання суспільно небезпечних наслідків. Свідоме допущення означає, що особа не прагне до настання наслідків, не зацікавлена у них, проте свідомо погоджується з можливістю їх виникнення. У кримінально-правовій літературі це нерідко описується формулою: «байдуже ставлення до можливих наслідків». Таке ставлення свідчить про те, що винний фактично приймає ризик їх настання заради досягнення іншої мети.

Отож, попри спільність інтелектуальних ознак, прямий і непрямий умисел істотно відрізняються за вольовим ставленням до наслідків.

Окрім законодавчого поділу на прямий і непрямий, теорія кримінального права виокремлює також інші види умислу, які мають значення для кваліфікації кримінальних правопорушень та індивідуалізації покарання. Зокрема, за часом виникнення умисел поділяють на:

1. *Заздалегідь обдуманий умисел*, він характеризується тим, що намір вчинити кримінальне правопорушення виникає завчасно і реалізується через певний проміжок часу. У цей період особа аналізує ситуацію, планує спосіб учинення діяння, підшукує знаряддя, усуває можливі перешкоди. Такий умисел свідчить про підвищену суспільну небезпечність особи.

2. *Умисел, що виник раптово*, формується безпосередньо перед вчиненням кримінального правопорушення й одразу реалізується. Час між виникненням такого умислу та його реалізацією є мінімальним. Раптовий характер умислу може враховуватися при оцінці ступеня вини та призначенні покарання.

3. *Афектований умисел* виникає в умовах сильного душевного хвилювання, викликаного протиправною або аморальною поведінкою потерпілого. Його особливістю є істотне зниження здатності особи контролювати свої емоції та поведінку. Саме наявність такого психічного стану обумовлює існування привілейованих складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 116 та 123 КК України.

За ступенем визначеності умисел поділяється на:

1. *Визначений умисел* – має місце тоді, коли особа чітко уявляє характер та обсяг наслідків, яких прагне досягти (наприклад, винний має намір викрасти конкретну суму грошей або позбавити життя конкретну особу).

2. *Невизначений умисел* характеризується тим, що особа передбачає настання шкідливих наслідків загалом, але не конкретизує їх обсяг (до прикладу, завдаючи численні удари потерпілому, винний бажає заподіяти шкоду його здоров'ю, не конкретизуючи ступінь тяжкості тілесних ушкоджень).

3. *Альтернативний умисел* – особа передбачає можливість настання одного з декількох наслідків і однаково бажає чи допускає будь-який із них (наприклад, винний завдає удару ножем у груди потерпілому, усвідомлюючи, що результатом можуть бути як смерть, так і тяжкі тілесні ушкодження, і погоджується з будь-яким із цих варіантів).

Поділ умислу на окремі види має важливе практичне значення. Насамперед він дає змогу встановити дійсний зміст психічного ставлення особи до вчиненого; окремі види умислу впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення; вони враховуються при визначенні ступеня вини й індивідуалізації покарання; види умислу мають важливе доказове значення під час встановлення мотивів, мети та спрямованості кримінально протиправної поведінки. Отже, умисел є найбільш небезпечною формою вини, а його різновиди дають змогу глибше розкрити особливості психічного ставлення особи до вчиненого кримінального правопорушення та забезпечують правильне застосування кримінального закону.

Необережність та її види. Кримінально протиправна самовпевненість, її інтелектуальна та вольова ознаки. Кримінально протиправна недбалість, її інтелектуальна та вольова ознаки. Випадок (казус) як невинне заподіяння суспільно небезпечних наслідків.

Поряд з умислом необережність є самостійною формою вини, передбаченою кримінальним законом. Незважаючи на те, що необережні кримінальні правопорушення зазвичай

характеризуються меншим ступенем суспільної небезпечності порівняно з умисними, вони нерідко спричиняють надзвичайно тяжкі наслідки, зокрема загибель людей, масштабні аварії, виробничі катастрофи, дорожньо-транспортні пригоди, екологічні та техногенні лиха. Особливість необережної вини полягає в тому, що особа не бажає настання суспільно небезпечних наслідків і не допускає їх свідомо, однак внаслідок легковажності або недостатньої уважності допускає їх настання.

Відповідно до ст. 25 КК України, кримінальне правопорушення визнається вчиненим через *необережність*, якщо особа:

1) передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення (кримінально протиправна самовпевненість);

2) не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити (кримінально протиправна недбалість).

Отже, законодавець хоч і не визначає поняття необережності, однак розрізняє два самостійні види необережності, кожен із яких має свої інтелектуальні та вольові ознаки.

Згідно з ч. 2 ст. 25 КК України, *кримінально протиправна самовпевненість* є тоді, коли особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення. Отже, особа усвідомлює наявність ризику, але необґрунтовано сподівається уникнути шкідливих наслідків. Класичним прикладом є перевищення водієм безпечної швидкості руху за складних погодних умов із переконанням, що він зможе повністю контролювати транспортний засіб.

Інтелектуальний момент самовпевненості полягає у передбаченні можливості настання суспільно небезпечних

наслідків. Особа усвідомлює ризиковий характер своєї поведінки, передбачає можливість заподіяння шкоди, розуміє причинний зв'язок між своїми діями та можливими наслідками. *Вольовий момент* самовпевненості характеризується легковажним розрахунком на відвернення наслідків. Особа покладається на: власні навички та здібності, дії інших осіб, технічні засоби, сприятливий збіг обставин тощо. Водночас такий розрахунок є необґрунтованим, помилковим та не відповідає реальній обстановці. Саме необґрунтованість такого розрахунку перетворює самовпевненість особи у кримінально карану необережність.

На практиці найбільші труднощі виникають під час розмежування кримінально протиправної самовпевненості та непрямого умислу. Спільною ознакою є те, що в обох випадках особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків. Однак вольове ставлення до наслідків є принципово різним. За непрямого умислу особа фактично приймає можливість настання наслідків. При самовпевненості особа не погоджується з ними та розраховує їх уникнути. Ключовим критерієм відмежування непрямого умислу від кримінально протиправної самовпевненості є саме вольовий елемент психічного ставлення особи до наслідків. Якщо особа усвідомлює високу вірогідність настання наслідків і внутрішньо погоджується з ними, має місце непрямий умисел. Якщо ж вона, хоча й передбачає ризик, але реально розраховує на його відвернення, йдеться про самовпевненість (наприклад, грубе порушення правил дорожнього руху чи правил пожежної безпеки саме собою ще не свідчить про наявність умислу на заподіяння шкоди, якщо не доведено свідомого допущення відповідних наслідків).

Відповідно до ч. 3 ст. 25 КК України, *кримінально протиправна недбалість* має місце тоді, коли особа не

передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити [6, с. 198]. На відміну від самовпевненості, за недбалості немає фактичного передбачення наслідків. Особа не замислюється над можливими наслідками своєї поведінки, хоча за конкретних обставин була зобов'язана та спроможна це зробити. *Інтелектуальний момент* недбалості характеризується відсутністю передбачення можливості настання суспільно небезпечних наслідків. Проте ця відсутність передбачення не є виправданою. Закон вимагає встановлення двох критеріїв: 1) особа повинна була передбачити наслідки; такий обов'язок може впливати з закону, посадових обов'язків, професійних стандартів, правил безпеки чи з загальноприйнятих норм обережності; 2) особа могла передбачити наслідки; водночас враховуються всі обставини справи – вік, освіта, професійна підготовка, життєвий досвід, стан здоров'я, конкретна обстановка вчинення діяння.

Вольовий момент недбалості полягає у недостатній уважності та обачності особи. Винний не мобілізує свої інтелектуальні та вольові можливості для належної оцінки ситуації та запобігання шкідливим наслідкам. У цьому виявляється негативне ставлення до обов'язку діяти обережно та відповідально.

Для встановлення кримінально протиправної недбалості недостатньо констатувати настання суспільно небезпечних наслідків. Суди зобов'язані встановити, які саме правила чи обов'язки були покладені на особу, чи повинна була особа передбачити наслідки, чи могла вона реально передбачити їх за конкретних умов.

У деяких випадках негативні наслідки виникають за відсутності вини особи. Такі ситуації в теорії кримінального права називаються випадком або казусом. *Казус (випадок)* –

це невинне заподіяння суспільно небезпечних наслідків, коли особа не передбачала можливості їх настання і за конкретних обставин не повинна була або не могла їх передбачити [3]. За наявності казусу немає вини, а тому виключається кримінальна відповідальність.

Для казусу характерні такі ознаки: особа не передбачала наслідків; відсутній обов'язок їх передбачення або відсутня реальна можливість їх передбачення. У подібних ситуаціях психічного зв'язку між особою та наслідками немає.

На практиці важливо правильно відмежовувати казус від недбалості. Головна відмінність полягає в тому, що при недбалості особа повинна була і могла передбачити наслідки, а при казусі хоча б однієї із цих умов немає. Кримінальна відповідальність не може ґрунтуватися виключно на факті настання тяжких наслідків. Суд повинен встановити наявність вини особи та довести можливість і обов'язок передбачення відповідних наслідків. Якщо ж небезпечний результат виник через збіг обставин, які особа не могла передбачити або контролювати, має місце казус, що виключає кримінальну відповідальність. Особливого значення ця позиція набуває у справах, пов'язаних із професійною діяльністю лікарів, рятувальників, працівників транспорту, операторів складних технічних систем та інших осіб, діяльність яких пов'язана з підвищеним ризиком.

Змішана (подвійна, складна) форма вини та її значення для кваліфікації кримінального правопорушення.

У теорії кримінального права поряд із традиційним поділом вини на умисел і необережність використовується поняття *змішаної (подвійної, складної) форми вини*. Необхідність виокремлення цього кримінально-правового явища зумовлена існуванням кримінальних правопорушень, у яких психічне ставлення особи до різних об'єктивних ознак

одного складу є неоднаковим. У таких випадках щодо одних ознак вина виявляється у формі умислу, а щодо інших – у формі необережності [9, с. 128].

Поняття змішаної форми вини прямо не закріплене у КК України, однак його існування визнається теорією кримінального права, судовою практикою та впливає зі змісту окремих кримінально-правових норм. У сучасній українській кримінально-правовій доктрині змішана форма вини традиційно визначається як поєднання в межах одного складу кримінального правопорушення умисного ставлення особи до самого діяння або найближчого наслідку та необережного ставлення до похідних наслідків, що настали в результаті цього діяння.

Для змішаної форми вини характерні такі ознаки: 1) наявність одного кримінального правопорушення (йдеться не про сукупність кримінальних правопорушень, а про одиничний склад кримінального правопорушення); 2) наявність двох різних психічних ставлень (особа по-різному ставиться до окремих об'єктивних ознак складу: умисно до діяння або найближчого наслідку; необережно до похідного наслідку); 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками (якщо наслідків декілька, то похідний наслідок є закономірним розвитком первинного).

Найчастіше змішана форма вини є у кримінальних правопорушеннях, де законодавець передбачає відповідальність за настання декількох суспільно небезпечних наслідків. Класичними прикладами є умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК України); умисне знищення або пошкодження майна, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 194 КК України) тощо.

Найбільш показовим прикладом є склад кримінального правопорушення, передбачений ч. 2 ст. 121 КК України. У цьому випадку особа умисно заподіює тяжке тілесне ушкодження; не бажає смерті потерпілого; ставиться до смерті необережно. Саме поєднання цих психічних ставлень і утворює змішану форму вини.

За змішаної форми вини інтелектуальні та вольові ознаки мають складний характер. Щодо діяння або найближчого наслідку особа усвідомлює суспільно небезпечний характер поведінки; передбачає наслідки; бажає їх або свідомо допускає. Щодо похідного наслідку особа або передбачає можливість його настання, легковажно розраховуючи на його відвернення; або не передбачає його, хоча повинна була і могла передбачити.

Отже, один і той самий суб'єкт у межах одного кримінального правопорушення демонструє різне психічне ставлення до різних наслідків.

Змішана форма вини є лише тоді, коли всі наслідки охоплюються одним складом кримінального правопорушення. Якщо ж кожний наслідок утворює самостійний склад, то застосовуються правила про сукупність кримінальних правопорушень.

Хоча на рівні закону «змішана» форма прямо не визнається самостійною формою вини, її існування є загальноновизнаним у сучасній теорії кримінального права та підтверджується судовою практикою. Змішана форма вини має важливе практичне значення. Вона забезпечує правильну кримінально-правову оцінку складних за конструкцією кримінальних правопорушень; дає змогу відмежовувати суміжні склади кримінальних правопорушень, наприклад, умисне вбивство від умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого; сприяє реалізації

принципу справедливості кримінальної відповідальності; дає можливість індивідуалізувати покарання залежно від реального психічного ставлення особи до кожного із заподіяних наслідків.

Мотив і мета як факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Значення мотиву і мети та їх вплив на кримінальну відповідальність і покарання. Емоції (емоційний стан) як ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Окрім вини, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення може охоплювати факультативні ознаки: мотив, мету й емоційний стан. Вони не є обов'язковими для всіх складів, однак у випадках, прямо передбачених КК України, набувають значення конструктивних або кваліфікуючих ознак.

Мотив кримінального правопорушення традиційно визначається як внутрішнє спонукання, яке викликає в особи намір учинити кримінальне правопорушення [15, 17]. Це внутрішня причина поведінки, яка відповідає на питання: «чому особа діє?»

Мета кримінального правопорушення – це уявний результат, досягнення якого особа прагне забезпечити шляхом вчинення кримінального правопорушення. Вона відповідає на питання: «для чого особа діє?»

Отже, мотив і мета, хоча й тісно пов'язані, але не тотожні: мотив пояснює внутрішнє спонукання, а мета – спрямованість поведінки особи.

У більшості складів кримінальних правопорушень мотив і мета не впливають на кваліфікацію. Проте у випадках, коли законодавець прямо включає їх до диспозиції статті або визнає кваліфікуючими ознаками, вони набувають юридично обов'язкового значення.

Зокрема, КК України передбачає такі типові різновиди мотивів і мети:

- корисливий мотив (наприклад, п. 6 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 146, ст. 219 КК України);

- хуліганський мотив / мотив явної неповаги до суспільства (наприклад, п. 7 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 297, 296 КК України);

- мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості (наприклад, п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 127 КК України);

- мета заволодіння майном (наприклад, ст. 187, ч. 4 ст. 410 КК України);

- мета залякування (наприклад, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 126, ч. 1 ст. 127 КК України);

- мета спонукання до певних дій (наприклад, ст.ст. 147, 349, 349-1 КК України);

- мета перешкодити виконанню службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень (наприклад, ст.ст. 343, 344, 376 КК України);

- мета одержання неправомірної вигоди (наприклад, ст.ст. 364, 364-1, 369-3 КК України) тощо.

Мотив характеризує внутрішню психічну сферу особи та формує спрямованість її волі. У сучасній доктрині кримінального права мотив розглядається як елемент, що дає змогу пояснити соціально-психологічну природу злочинної поведінки. До прикладу, корисливий мотив полягає у прагненні отримати матеріальну вигоду або уникнути матеріальних витрат [5, с. 179]. Хуліганський мотив характеризується явною неповагою до суспільства, прагненням протиставити себе загальноприйнятим нормам поведінки, демонстративною зневагою до громадського порядку. Мотив расової, національної, релігійної або іншої нетерпимості свідчить про підвищену суспільну небезпечність діяння, оскільки посягає не лише на конкретну особу, а й на засади рівності та недискримінації.

У практичному застосуванні норм кримінального права мотив злочину не може ґрунтуватися на припущеннях. Він має бути доведений сукупністю доказів, зокрема, поведінкою особи до, під час і після вчинення правопорушення; характером висловлювань винного; обставинами конфлікту; способом учинення діяння; вибором потерпілого. Неправильне встановлення мотиву може призвести до істотної помилки у кваліфікації вчиненого діяння.

Мета відображає уявлення особи про бажаний результат її дій. На відміну від мотиву, який пояснює причину поведінки, мета визначає її спрямованість. У низці складів кримінальних правопорушень мета є обов'язковою ознакою основного складу. Наприклад, терористичний акт (ст. 258 КК України) вчиняється з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста).

Мета має бути чітко відмежована від наслідків діяння. Факт настання певного результату сам собою не означає, що особа його прагнула. Суди мають встановлювати внутрішню спрямованість поведінки винного, а не лише об'єктивний результат.

Емоційний стан особи під час вчинення кримінального правопорушення також є факультативною ознакою суб'єктивної сторони, яка характеризує психічне переживання особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння. Такі емоції не завжди мають самотійне кримінально-правове значення, однак у визначених законом випадках впливають на

кваліфікацію. Найбільш значущим емоційним станом у кримінальному праві є сильне душевне хвилювання (фізіологічний афект), що характеризується: раптовістю виникнення; інтенсивним емоційним переживанням; частковим звуженням здатності контролювати поведінку; причинним зв'язком із протиправною або аморальною поведінкою потерпілого. Афект – це раптовий, короткочасний емоційний стан особи, що виражається у неадекватних для особи діяннях та супроводжується зниженням рівня свідомості та послабленням вольового контролю, внаслідок чого здатність впливати на свідомість людини і на всю її психічну діяльність обмежується [1, с. 45]. У КК України цей стан має кримінально-правове значення, зокрема, у ст. 116 КК України (умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання); у ст. 123 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження в такому ж стані).

Вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поводженням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поводження з боку потерпілого визнається обставиною, що пом'якшує покарання (п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України). Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту (ч. 4 ст. 36 КК України). Також особа не підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, якщо внаслідок сильного душевного хвилювання, викликаного небезпекою, що загрожувала, вона не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди цій небезпеці (ч. 3 ст. 39 КК України).

Окрім сильного душевного хвилювання, кримінально-правове значення можуть мати страх, роздратування, афективна збудженість, стан стресу. Однак вони здебільшого враховуються як обставини, що впливають на індивідуалізацію покарання, а не як конструктивні ознаки складу кримінального правопорушення.

Помилка, її поняття та види. Юридична помилка, її види і вплив на кримінальну відповідальність. Фактична помилка, її види і вплив на кримінальну відповідальність

Помилка в кримінальному праві є однією з важливих проблем суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, оскільки безпосередньо впливає на встановлення вини, а отже – і на кримінальну відповідальність особи. У загальнотеоретичному розумінні помилка – це неправильне уявлення особи про юридичні або фактичні обставини, що характеризують її діяння, його наслідки або кримінальну протиправність.

Ключове значення має те, що помилка впливає на інтелектуальний елемент вини, тобто на усвідомлення особою фактичних обставин та/або правової оцінки її поведінки. У кримінальному праві України традиційно розрізняють юридичну помилку та фактичну помилку. *Юридична помилка* – це неправильне уявлення особи про кримінально-правову забороненість або правову оцінку свого діяння. Інакше кажучи, особа помиляється щодо того, чи є її поведінка кримінально-протиправною, або неправильно розуміє правові наслідки своїх дій. У доктрині кримінального права виокремлюють такі основні види юридичної помилки:

1. Помилка щодо кримінальної протиправності діяння (особа вважає, що її поведінка не є кримінально караною, хоча фактично вона передбачена КК України). Однак незнання закону не звільняє від кримінальної відповідальності. Тому така помилка не впливає на кримінальну відповідальність.

2. Уявна кримінальна протиправність діяння (особа помилково вважає, що її поведінка є кримінальним правопорушенням, хоча фактично вона не передбачена КК України). У такому разі кримінальна відповідальність не настає, оскільки немає складу кримінального правопорушення.

3. Помилка у кваліфікації (особа неправильно оцінює юридичну кваліфікацію свого діяння (наприклад, вважає, що вчиняє менш тяжкий злочин, ніж це є насправді). Така помилка також не впливає на кримінальну відповідальність, оскільки кваліфікація здійснюється судом незалежно від суб'єктивного уявлення особи щодо юридичної оцінки власних дій.

Фактична помилка – це неправильне уявлення особи про фактичні обставини, що характеризують об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення; це неправильна оцінка особою під час учинення діяння, яким завдається шкода об'єкту кримінально-правової охорони, фактичної обставини об'єктивного характеру, що має кримінально-правове значення [2, с. 199]. На відміну від юридичної помилки, вона стосується не права, а реальних життєвих обставин. Фактична помилка безпосередньо впливає на зміст вини, оскільки змінює інтелектуальний елемент психічного ставлення особи. Різновидами фактичної помилки є:

1. Помилка в об'єкті посягання (особа помиляється щодо того, на який саме об'єкт спрямоване її діяння). Наприклад, винний вважає, що викрадає чуже майно, але фактично заволодіває чужим особистим документом чи зброєю.

2. Помилка в особі потерпілого (особа помилково посягає на іншу особу, ніж планувала). Наприклад, особа вважає, що позбавляє життя працівника правоохоронного органу, хоча насправді потерпілий ним не був.

3. Помилка у характері діяння (особа неправильно оцінює характер своєї поведінки або її суспільну небезпечність). Наприклад, особа вважає, що передає дозволений предмет, але фактично передає заборонений (наркотичний засіб).

4. Помилка щодо наслідків (особа неправильно уявляє характер або тяжкість наслідків свого діяння). Наприклад, здійснивши постріл із вогнепальної зброї, особа вважає, що вона заряджена холостими набоями, а не бойовими, і відповідно вважає, що може лише налякати потерпілого, а не заподіяти йому смерть чи тілесні ушкодження.

5. Помилка в причинному зв'язку (особа неправильно уявляє розвиток причинного зв'язку між діянням і наслідками). Наприклад, особа з метою вбивства штовхає потерпілого з моста в річку, вважаючи, що той потоне, однак, внаслідок падіння потерпілий ударяється головою об бетонну опору моста та помирає від черепно-мозкової травми ще до потрапляння у воду. У цьому разі винний помилився щодо розвитку причинного зв'язку – він очікував смерть від утоплення, а фактично смерть настала від травми голови.

Вплив помилки на кримінальну відповідальність залежить від її виду та змісту. Юридична помилка за загальним правилом не впливає на відповідальність особи, що її допустила; не впливає на форму її вини; не змінює кваліфікацію. Фактична помилка може виключати умисел; може змінювати форму вини (умисел ↔ необережність); може впливати на кваліфікацію (замах / закінчене кримінальне правопорушення); може виключати кримінальну відповідальність у разі відсутності вини.

Інститут помилки має важливе значення для кримінального права України, оскільки забезпечує правильне встановлення вини, дає змогу індивідуалізувати кримінальну відповідальність, є гарантією реалізації принципу суб'єк-

тивного ставлення у вину [8], запобігає об'єктивному ставленню у вину, забезпечує справедливу кримінально-правову оцінку складних фактичних ситуацій.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення за проектом КК України.

У проекті нового КК України визначення поняття та ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення здійснюється детальніше, ніж у чинному КК України. Цим питанням присвячений розділ 2.4. «Суб'єктивна сторона», що входить до Книги другої Загальної частини КК, яка має назву «Про кримінальне правопорушення».

Ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, згідно з ст. 2.4.1. Проекту визнаються вина, а також мета і мотив у випадках, передбачених у статті Спеціальної частини цього Проекту.

Емоційний стан особи не віднесено до ознак суб'єктивної сторони. Однак у розділі про суб'єкта кримінального правопорушення є стаття 2.3.5, у якій йдеться про вчинення кримінального правопорушення в особливому психічному стані. Відповідно до цієї норми Проекту «особливий психічний стан особи, що вчиняє кримінальне правопорушення, полягає у зниженні її здатності повною мірою розуміти фактичні обставини своєї протиправної дії чи бездіяльності і передбачати її наслідок, який визначено цим Кодексом як ознака складу кримінального правопорушення, або керувати своєю дією чи бездіяльністю, якщо такий стан обумовлений: 1) її пологами; 2) насильством чи погрозою щодо неї чи іншої людини з боку потерпілого». Також закріплено положення, згідно з яким особа, яка спричинила шкоду під впливом особливого психічного стану, підлягає кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 4.1.5 і 4.2.6 цього Кодексу (тобто за вбивство та за спричинення суттєвої, значної або тяжкої шкоди здоров'ю іншої людини).

Виною Проєкт нового КК визнає «виражене у формі умислу або необережності психічне ставлення особи до вчинюваної нею протиправної дії чи бездіяльності, а також до її наслідку, який визначено цим Кодексом як ознака складу кримінального правопорушення», а також Проєкт встановлює загальне правило: якщо в статті Спеціальної частини цього Кодексу форма вини не визначена, то за вчинення передбаченого нею кримінального правопорушення особа підлягає кримінальній відповідальності лише за наявності умислу. Натомість, за кримінальне правопорушення, вчинене з необережності, особа підлягає кримінальній відповідальності лише у випадках спричинення нею значної, тяжкої чи особливо тяжкої шкоди, передбачених у статтях Спеціальної частини цього Проєкту.

Щодо умисної форми вини Проєкт містить такі положення: якщо наслідок у складі кримінального правопорушення цим Кодексом не визначено, то при його вчиненні умисел є прямим за умови, що особа розуміла фактичні обставини своєї протиправної дії чи бездіяльності та бажала її вчинити. Бажання вчинити дію чи бездіяльність означає, що особа завідомо спрямовувала свою волю на її вчинення.

Якщо наслідок у складі кримінального правопорушення визначено цим Кодексом як його ознака, то при його вчиненні умисел є прямим за умови, що особа розуміла фактичні обставини своєї протиправної дії чи бездіяльності, передбачала її наслідок і бажала спричинити такий наслідок. Бажання спричинити наслідок означає, що такий наслідок для особи був метою вчинюваної нею дії чи бездіяльності або розумівся нею як неминучий.

Умисел визнається непрямим, якщо особа розуміла фактичні обставини своєї протиправної дії чи бездіяльності, передбачала її наслідок, який визначено цим Кодексом як ознака складу кримінального правопорушення, та хоча не бажала, але байдуже ставилась до його настання.

Щодо необережної форми вини проєкт КК закріплює, що необережність є легковажністю, якщо особа розуміла фактичні обставини своєї протиправної дії чи бездіяльності, передбачала ймовірність настання її наслідку, який визначено цим Кодексом як ознака складу кримінального правопорушення, але безпідставно розраховувала на відвернення такого наслідку. Безпідставність розрахунку на відвернення наслідку полягає у неправильній оцінці особою власних можливостей, поведінки інших людей або зовнішніх обставин щодо його відвернення.

Згідно з ст. 2.4.5. Проєкту необережність є недбалістю, якщо особа: розуміла фактичні обставини своєї протиправної дії чи бездіяльності, не передбачала настання її наслідку, який визначено цим Кодексом як ознака складу кримінального правопорушення, але мала обов'язок передбачити такий наслідок і могла його передбачити. Обов'язок передбачити наслідок свого діяння обумовлюється вимогами законодавства чи судового рішення, займаною посадою, професією чи видом діяльності, договором або звичайними правилами обачності.

На відміну від чинного КК, Проєкт містить визначення таких понять, як випадок і помилка. Так, під випадком (казусом) розуміється протиправне діяння, передбачене цим Проєктом, що вчинене без вини за відсутності передбачених складом відповідного кримінального правопорушення умислу чи необережності.

Фактичною помилкою Проєкт визнає неправильне розуміння суб'єктом кримінального правопорушення наявності або відсутності у вчиненому ним діянні певної ознаки складу кримінального правопорушення. Дія або бездіяльність суб'єкта кримінального правопорушення підлягає кваліфікації як замах на вчинення того кримінального правопорушення, яке він бажав вчинити, якщо: 1) існувала обставина, яку суб'єкт

кримінального правопорушення безпідставно не вважав ознакою складу кримінального правопорушення, або 2) не було обставини, яку суб'єкт кримінального правопорушення безпідставно вважав ознакою складу кримінального правопорушення.

Юридичною помилкою є незнання суб'єктом кримінального правопорушення того, що вчинена ним дія або бездіяльність передбачена цим Кодексом як кримінальне правопорушення; якою статтею зазначеного Кодексу ця дія або бездіяльність передбачена; які кримінально-правові засоби визначені цим Кодексом за її вчинення. Згідно з Проектом, юридична помилка суб'єкта кримінального правопорушення не впливає на визнання вчиненого діяння кримінальним правопорушенням, його кримінально-правову кваліфікацію та застосування кримінально-правових засобів. Також проектом КК закріплено положення, згідно з яким не є кримінальним правопорушенням діяння особи, яка помилково вважала вчинену нею дію чи бездіяльність кримінальним правопорушенням або не мала об'єктивної можливості ознайомитись із положенням цього Кодексу або іншого нормативно-правового акта, з урахуванням якого діяння, передбачене у статті Спеціальної частини цього Кодексу, визначається як кримінальне правопорушення, через порушення порядку його оприлюднення.

Щодо факультативних ознак суб'єктивної сторони Проект КК містить такі положення: мотивом вчинення кримінального правопорушення є усвідомлене внутрішнє спонукання суб'єкта кримінального правопорушення до вчинення діяння, передбаченого цим Кодексом. Метою вчинення кримінального правопорушення є уявлення суб'єкта кримінального правопорушення про бажаний наслідок свого діяння, передбаченого цим Кодексом.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення – це:

- 1) фізична діяльність особи, що безпосередньо пов'язана з вчиненням кримінального правопорушення та характеризує його зовнішній бік (є зовнішнім проявом кримінального правопорушення);
- 2) здатність особи під час вчинення кримінального правопорушення усвідомити свої дії (бездіяльність) і керувати ними;
- 3) внутрішня сторона кримінального правопорушення, що характеризує психічну діяльність особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння та охоплює такі ознаки, як вина (обов'язкова ознака), а також мотив, мету й емоційний стан (факультативні ознаки);
- 4) психологічне ставлення особи до вчинюваного нею діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, та його наслідків, виражене у формі умислу або необережності;
- 5) усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру своєї дії або бездіяльності.

2. Вкажіть, де сформульовано поняття суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення:

- 1) у Конституції України;
- 2) у статті Загальної частини КК;
- 3) у статті Особливої частини КК;
- 4) лише в науці (теорії) кримінального права;
- 5) в одній з постанов Пленуму Верховного Суду України.

3. Що є єдиною обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення?

- 1) суспільно небезпечне діяння;
- 2) намір;
- 3) задум;
- 4) вина;
- 5) мотив.

4. В якій із указаних нижче відповідей не наведено ознаку суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення?

- 1) вина;
- 2) мотив;
- 3) мета;
- 4) емоції (емоційний стан особи);
- 5) осудність.

5. Вина – це:

- 1) ознака суб'єктивної сторони лише кваліфікованого складу кримінального правопорушення;
- 2) ознака суб'єктивної сторони лише складу кримінального правопорушення з пом'якшуючими обставинами;
- 3) обов'язкова ознака суб'єктивної сторони будь-якого складу кримінального правопорушення;
- 4) не є ознакою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення;
- 5) жодна з наведених відповідей не є правильною.

6. Відповідно до ст. 23 КК України, вина – це:

- 1) психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності;
- 2) психологічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності;
- 3) психічне ставлення особи лише до вчинюваної дії, виражене у формі умислу або необережності;
- 4) психічне ставлення особи лише до наслідків, вчинюваної дії чи бездіяльності, виражене у формі умислу або необережності;
- 5) моральне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

7. До факультативних ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення належать:

- 1) мотив, мета, психічний стан;
- 2) мотивація, ціль, емоційний стан;
- 3) мотив, мета, емоційний стан;
- 4) мотивація, ціль, психічний стан;
- 5) вина, мотив, мета, емоції.

8. Що охоплює інтелектуальний момент вини:

- 1) усвідомлення фактичних обставин учинюваного діяння, розуміння його суспільної небезпечності, передбачення можливості або неминучості настання суспільно небезпечних наслідків;
- 2) усвідомлення лише фактичних обставин вчинюваного діяння;
- 3) усвідомлення та розуміння лише суспільної небезпечності діяння;
- 4) передбачення можливості або неминучості настання суспільно небезпечних наслідків;
- 5) характеризує бажання настання наслідків; свідоме допущення таких наслідків; легковажний розрахунок на їх відвернення чи недбале ставлення до можливості їх виникнення.

9. Що характеризує вольовий момент вини:

- 1) бажання настання наслідків, свідоме допущення таких наслідків, легковажний розрахунок на їх відвернення чи недбале ставлення до можливості їх виникнення;
- 2) не так бажання настання наслідків, як свідоме допущення таких наслідків, легковажний розрахунок на їх відвернення чи недбале ставлення до можливості їх виникнення;
- 3) лише бажання настання наслідків;
- 4) бажання настання наслідків і свідоме допущення таких наслідків;

- 5) усвідомлення фактичних обставин вчинюваного діяння, розуміння його суспільної небезпечності, передбачення можливості або неминучості настання суспільно небезпечних наслідків.

10. Ступінь вини – це:

- 1) якісна характеристика вини, яка відображає рівень негативного психічного ставлення особи до охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин;
- 2) кількісна характеристика вини, яка відображає рівень негативного психічного ставлення особи до охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин;
- 3) кількісно-якісна характеристика вини, яка відображає рівень негативного психічного ставлення особи до охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин;
- 4) кількісно-якісна характеристика вини, яка відображає рівень негативного психічного ставлення особи до охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин;
- 5) не є характеристикою вини.

11. У чому полягає зміст принципу суб'єктивного ставлення у вину:

- 1) його зміст полягає в тому, що особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за ті суспільно небезпечні наслідки, щодо яких встановлено її винне психічне ставлення;
- 2) його зміст полягає в тому, що особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності не лише за ті суспільно небезпечні наслідки, щодо яких встановлено її винне психічне ставлення;
- 3) його зміст полягає в тому, що особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за ті суспільно небезпечні наслідки, щодо яких встановлено її винне психологічне ставлення;

- 4) його зміст полягає в тому, що особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за ті суспільно небезпечні наслідки, щодо яких встановлено її безневинне психічне ставлення;
- 5) його зміст полягає в тому, що особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за ті суспільно небезпечні наслідки, щодо яких встановлено її винне психічне ставлення.

12. У чому полягає зміст принципу суб'єктивного ставлення у вину:

- 1) кримінальна відповідальність не можлива, коли між особою та вчиненням є психічний зв'язок у формі умислу або необережності;
- 2) кримінальна відповідальність можлива лише тоді, коли між особою та вчиненням є психологічний зв'язок у формі умислу або необережності;
- 3) кримінальна відповідальність можлива лише тоді, коли між особою та вчиненням є психічний зв'язок у формі умислу або необережності;
- 4) кримінальна відповідальність можлива лише тоді, коли між особою та вчиненням є психічний зв'язок виключно у формі умислу;
- 5) кримінальна відповідальність можлива лише тоді, коли між особою та вчиненням є психічний зв'язок виключно у формі необережності.

13. Що забезпечує принцип суб'єктивного ставлення у вину:

- 1) є законність кримінальної відповідальності;
- 2) справедливість кримінально-правового реагування держави;
- 3) індивідуалізацію відповідальності;
- 4) захист особи від необґрунтованого кримінального переслідування;
- 5) усі відповіді правильні.

14. В якій відповіді наведено передбачену чинним КК форму вини?

- 1) халатність;
- 2) необережність;
- 3) злочинне невігластво;
- 4) злочинна легковажність;
- 5) у жодній із наведених вище відповідей форма вини не вказана.

15. В якій відповіді вказано передбачену чинним КК форму вини?

- 1) халатність;
- 2) умисел;
- 3) злочинне невігластво;
- 4) злочинна легковажність;
- 5) у жодній із наведених вище відповідей форма вини не названа.

16. Умисел – це:

- 1) ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення;
- 2) різновид психологічного ставлення особи до вчиненого діяння;
- 3) форма вини;
- 4) ознака суб'єкта складу кримінального правопорушення;
- 5) жодна з наведених вище відповідей не є правильною.

17. Поняття умислу визначено у:

- 1) Конституції України;
- 2) лише в науці (теорії) кримінального права;
- 3) статті Загальної частини КК;
- 4) статті Особливої частини КК;
- 5) окремому законі України.

18. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим умисно, якщо особа, яка його скоїла:

- 1) передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення, або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити;
- 2) усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки, бажала їх настання або свідомо допускала їх настання;
- 3) передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення, або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була або могла їх передбачити;
- 4) усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності) і не передбачала його суспільно небезпечні наслідки, хоча і припускала їх настання;
- 5) могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

19. Якщо під час вчинення злочину особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала або хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання, то злочин вважається вчиненим з такою формою вини, як:

- 1) умисел;
- 2) кримінальна недбалість;
- 3) складна форма вини;
- 4) в цьому випадку має місце казус;
- 5) протиправна самовпевненість.

20. Якщо під час вчинення злочину особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала або хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання, то злочин вважається вчиненим із такою формою вини, як:

- 1) умисел;
- 2) кримінально-протиправна легковажність;
- 3) злочинна легковажність;
- 4) злочинна бездіяльність;
- 5) кримінальна легковажність;
- 6) протиправна необережність;
- 7) злочинний умисел.

21. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим через необережність, якщо:

- 1) особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але зухвало розраховувала на їх відвернення (кримінально протиправна самовпевненість);
- 2) особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, не повинна була, хоча і могла їх передбачити (кримінально протиправна недбалість);
- 3) особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення (кримінально протиправна самовпевненість) або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити (кримінально протиправна недбалість);
- 4) особа передбачала можливість настання протиправних наслідків свого діяння і легковажно розраховувала на їх відвернення;
- 5) особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, легковажно розраховувала на їх відвернення, хоча зобов'язана була їх передбачити.

22. За часом виникнення умисел поділяють на:

- 1) заздалегідь обдуманий;
- 2) побічний умисел;
- 3) евентуальний умисел;
- 4) конкретизований умисел;
- 5) неконкретизований умисел.

23. За часом виникнення умисел поділяють на:

- 1) альтернативний умисел;
- 2) афектований умисел;
- 3) визначений умисел;
- 4) невизначений умисел;
- 5) евентуальний умисел.

24. За часом виникнення умисел поділяють на:

- 1) умисел, що виник раптово;
- 2) задуманий умисел;
- 3) визначений умисел;
- 4) невизначений умисел;
- 5) альтернативний умисел.

25. Прямий умисел – це:

- 1) вид вини;
- 2) вид мотиву злочину;
- 3) вид емоції;
- 4) форма вини;
- 5) ознака суб'єкта складу злочину.

26. Якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання, то кримінальне правопорушення вважається вчиненим:

- 1) з непрямым умислом;
- 2) внаслідок злочинної легковажності;
- 3) із прямим умислом;
- 4) внаслідок злочинної бездіяльності;
- 5) внаслідок злочинного невігластва.

27. Якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання, то кримінальне правопорушення вважається вчиненим із:

- 1) прямим умислом;
- 2) непрямым умислом;
- 3) побічним умислом;
- 4) евентуальним умислом;
- 5) необережності.

28. Необережність – це:

- 1) вид мотиву злочину;
- 2) вид емоції;
- 3) ознака суб'єкта складу кримінального правопорушення;
- 4) форма вини;
- 5) вид вини.

29. Якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення, або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити, то злочин вважається вчиненим із:

- 1) прямим умислом;
- 2) непрямым умислом;
- 3) побічним умислом;
- 4) евентуальним умислом;
- 5) необережності.

30. Чинний КК виокремлює такі види необережності:

- 1) злочинна недбалість;
- 2) злочинна легковажність;
- 3) злочинна самовпевненість;
- 4) злочинна бездіяльність;
- 5) кримінально протиправна самовпевненість.

31. Чинний КК вирізняє такі види необережності:

- 1) злочинна недбалість;
- 2) злочинна легковажність;
- 3) злочинна самовпевненість;
- 4) злочинна бездіяльність;
- 5) кримінально протиправна недбалість.

32. Необережність є кримінально протиправною самовпевненістю, якщо особа:

- 1) передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення, або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була або могла їх передбачити;
- 2) коли особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення;
- 3) не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності) і не повинна була або не могла їх передбачити;
- 4) не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоч повинна була і могла їх передбачити;
- 5) усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання.

33. Змішана форма вини – це:

- 1) поєднання в межах двох складів кримінальних правопорушень умисного ставлення особи до самого діяння або найближчого наслідку та необережного ставлення до похідних наслідків, що настали в результаті цього діяння;
- 2) поєднання в межах одного складу кримінального правопорушення умисного ставлення особи до самого

діяння або найближчого наслідку та необережного ставлення до похідних наслідків, що настали в результаті цього діяння;

- 3) поєднання в межах одного складу кримінального правопорушення умисного або необережного ставлення особи до самого діяння або найближчого наслідку та умисного або необережного ставлення до похідних наслідків, що настали в результаті цього діяння;
- 4) поєднання в межах одного складу кримінального правопорушення необережного ставлення особи до самого діяння або найближчого наслідку та умисного ставлення до похідних наслідків, що настали в результаті цього діяння;
- 5) поєднання в межах трьох складів кримінальних правопорушень умисного ставлення особи до самого діяння або найближчого наслідку та необережного ставлення до похідних наслідків, що настали в результаті цього діяння.

34. Злочинне невігластво – це:

- 1) вид вини;
- 2) вид емоції;
- 3) вид мотиву кримінального правопорушення;
- 4) форма вини;
- 5) жодна з наведених вище відповідей не є правильною.

35. Намір – це:

- 1) форма вини;
- 2) ознака суб'єкта складу злочину;
- 3) ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення;
- 4) вид вини;
- 5) жодна з наведених вище відповідей не є правильною.

36. Казус (випадок) – це:

- 1) невинне заподіяння суспільно небезпечних наслідків, коли особа не передбачала можливості їх настання і за конкретних обставин хоч і не повинна була, однак могла їх передбачити;
- 2) винне заподіяння суспільно небезпечних наслідків, коли особа не передбачала можливості їх настання і за конкретних обставин не повинна була або не могла їх передбачити;
- 3) невинне заподіяння суспільно небезпечних наслідків, коли особа не передбачала можливості їх настання, однак за конкретних обставин повинна була і могла їх передбачити;
- 4) невинне заподіяння суспільно небезпечних наслідків, коли особа не передбачала можливості їх настання, однак за конкретних обставин повинна була і могла їх передбачити;
- 5) невинне заподіяння суспільно небезпечних наслідків, коли особа не передбачала можливості їх настання і за конкретних обставин не повинна була або не могла їх передбачити.

37. Поняття казусу міститься у:

- 1) положеннях Загальної частини КК України;
- 2) положеннях Особливої частини КК України;
- 3) Конституції України;
- 4) Цивільному кодексі України;
- 5) проєкті нового КК України.

38. Фактичною помилкою за проєктом КК України є:

- 1) неправильне розуміння суб'єктом кримінального правопорушення наявності або відсутності у вчиненому ним діянні певної ознаки складу кримінального правопорушення;
- 2) незнання суб'єктом кримінального правопорушення того, що вчинена нею дія або бездіяльність передбачена цим кодексом як кримінальне правопорушення; якою статтею цього кодексу ця дія або бездіяльність

передбачена; які кримінально-правові засоби визначені цим кодексом за її вчинення;

- 3) неправильне розуміння суб'єктом кримінального правопорушення того, що вчинена ним дія або бездіяльність передбачена цим кодексом як кримінальне правопорушення; якою статтею цього кодексу ця дія або бездіяльність передбачена; які кримінально-правові засоби визначені цим кодексом;
- 4) незнання суб'єктом кримінального правопорушення про наявність або відсутність у вчиненому ним діянні певної ознаки складу кримінального правопорушення;
- 5) усі відповіді правильні.

39. За наявності випадку (казусу):

- 1) кримінальна відповідальність виключається;
- 2) особа не звільняється від кримінальної відповідальності, але цей факт враховується як пом'якшуюча покарання обставина;
- 3) особа не звільняється від кримінальної відповідальності, але їй не може бути призначено покарання, пов'язане з позбавленням волі;
- 4) особа звільняється лише від покарання;
- 5) питання про кримінальну відповідальність особи у цьому разі вирішується слідчим, прокурором, судом.

40. Мотив кримінального правопорушення є ознакою:

- 1) суб'єкта кожного (будь-якого) складу кримінального правопорушення;
- 2) об'єкта кожного (будь-якого) складу кримінального правопорушення;
- 3) суб'єкта лише деяких (окремих) складів кримінального правопорушення;
- 4) суб'єктивної сторони кожного (будь-якого) складу кримінального правопорушення;
- 5) об'єктивної сторони кожного (будь-якого) складу злочину.

41. Мотив кримінального правопорушення – це:

- 1) психічне ставлення особи до вчиненої дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності;
- 2) психологічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності;
- 3) уявлення особи про той бажаний для неї результат, якого вона прагне досягти внаслідок (через, шляхом) вчинення злочину (заради досягнення якого вона вчиняє злочин);
- 4) обумовлене певними потребами й інтересами не усвідомлене внутрішнє спонукання особи, що викликало у неї рішучість вчинити злочин;
- 5) внутрішнє спонукання, яке викликає в особи намір вчинити кримінальне правопорушення

42. Мета кримінального правопорушення є:

- 1) ознакою суспільно небезпечного діяння;
- 2) не є ознакою жодного елемента складу злочину;
- 3) це уявний результат, досягнення якого особа прагне забезпечити шляхом вчинення кримінального правопорушення;
- 4) обумовлене певними потребами й інтересами не усвідомлене внутрішнє спонукання особи, що викликало у неї рішучість вчинити злочин;
- 5) внутрішнє спонукання, яке викликає в особи намір вчинити кримінальне правопорушення.

43. Емоції є:

- 1) ознакою мотиву злочину;
- 2) не є ознакою жодного елемента складу злочину;
- 3) окремим (самостійним) елементом складу злочину;

- 4) обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони, яка характеризує психічне переживання особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння;
- 5) жодна з наведених вище відповідей не є правильною.

44. Емоції є ознакою:

- 1) етичного ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків;
- 2) психологічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності;
- 3) факультативною ознакою суб'єктивної сторони, яка характеризує психічне переживання особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння;
- 4) душевних переживань (почуття, враження, хвилювання), які визначають (характеризують) емоційний стан особи, що безпосередньо пов'язаний із вчиненням злочину (який супроводжує вчинення злочину);
- 5) жодна з наведених вище відповідей не є правильною.

45. Якщо особа помилково вважала, що вчиняє злочин, але насправді КК таке діяння злочином не визнає, то:

- 1) вона підлягає кримінальній відповідальності за замах на вчинення відповідного злочину;
- 2) вона підлягає кримінальній відповідальності за готування до відповідного злочину;
- 3) вона підлягає кримінальній, відповідальності за закінчений злочин;
- 4) вона підлягає кримінальній відповідальності, але цей факт враховується як обставина, що пом'якшує покарання;
- 5) вона не підлягає кримінальній відповідальності.

46. Проектом КК закріплено положення, згідно з яким:

- 1) не є кримінальним правопорушенням діяння особи, яка помилково вважала вчинену нею дію чи бездіяльність кримінальним правопорушенням або не мала об'єктивної можливості ознайомитись із положенням цього Кодексу або іншого нормативно-правового акта, з урахуванням якого діяння, передбачене у статті Спеціальної частини цього Кодексу, визначається як кримінальне правопорушення, через порушення порядку його оприлюднення;
- 2) є кримінальним правопорушенням діяння особи, яка помилково вважала вчинену нею дію чи бездіяльність кримінальним правопорушенням або не мала об'єктивної можливості ознайомитись із положенням цього Кодексу або іншого нормативно-правового акта, з урахуванням якого діяння, передбачене у статті Спеціальної частини цього Кодексу, визначається як кримінальне правопорушення, через порушення порядку його оприлюднення;
- 3) є кримінальним правопорушенням діяння особи, яка помилково не вважала вчинену нею дію чи бездіяльність кримінальним правопорушенням або не мала об'єктивної можливості ознайомитись із положенням цього Кодексу або іншого нормативно-правового акта, з урахуванням якого діяння, передбачене у статті Спеціальної частини цього Кодексу, визначається як кримінальне правопорушення, через порушення порядку його оприлюднення;
- 4) не є кримінальним правопорушенням діяння особи, яка помилково вважала вчинену нею дію чи бездіяльність кримінальним правопорушенням або

не мала об'єктивної можливості ознайомитись із положенням цього Кодексу або іншого нормативно-правового акта, з урахуванням якого діяння, передбачене у статті Спеціальної частини цього Кодексу, визначається як кримінальне правопорушення, через хворобу;

- 5) не є кримінальним правопорушенням діяння особи, яка помилково вважала вчинену нею дію чи бездіяльність кримінальним правопорушенням або не мала об'єктивної можливості ознайомитись із положенням цього Кодексу або іншого нормативно-правового акта, з урахуванням якого діяння, передбачене у статті Спеціальної частини цього Кодексу, визначається як кримінальне правопорушення, через недоумство.

ЗАДАЧІ

1. Побачивши, що 12-річний Іванов підглядає у жіноче відділення лазні, вахтер Смірнов схопив його за голову і з великою силою повернув її, спричинивши Іванові тяжке тілесне ушкодження у виді пошкодження шийного відділу хребця і спинного мозку. Невдовзі у лікарні від заподіяного тілесного ушкодження Іванов помер. А Смірнова було засуджено за умисне вбивство Іванова за ч. 1 ст. 115 КК.

В апеляції адвокат порушив питання про перекваліфікацію дій Смірнова за ч. 1 ст. 115 на ст. 119 КК із тих мотивів, що засуджений не мав наміру заподіяти потерпілому смерть, а тому повинен нести відповідальність за необережне його вбивство.

Апеляційний суд перекваліфікував дії Смірнова з ч. 1 ст. 115 на ч. 2 ст. 121 КК, вважаючи, що він винен в умисному заподіянні Іванову тяжкого тілесного ушкодження, що потягло смерть потерпілого, ставлення до якої проявилось в необережності. Своє рішення суд аргументував тим, що, повертаючи з великою силою голову 12-річного хлопця, засуджений свідомо допускав заподіяння йому тяжкого тілесного ушкодження, а що стосується смерті потерпілого, то її настання він не передбачав, хоча повинен був і міг передбачити.

Чи правильно вирішив справу апеляційний суд?

2. Бойко у приміщенні літньої кухні під час розпивання спиртних напоїв з Приведою із метою помсти за висловлені на його адресу образливі слова вдарив останнього ножем у груди. Внаслідок заподіяного йому наскрізного ножового поранення з пошкодженням серця Приведа через 15 хв після завданого удару помер. Саморобний ніж господарського призначення, яким Бойко завдав удар Приведі, був загалом довжиною 37 см, із лезом довжиною 25 та шириною біля

ручки 3,2 см. На обухові леза була насічка довжиною 7,5 см у виді 10 зубців. Бойка засуджено за ч. 1 ст. 115 КК за умисне вбивство Приведи.

Під час розгляду справи апеляційним судом Бойко просив розглядати вчинене ним вбивством через необережність, вказуючи, що, штрикаючи Приведу у відповідь на образу ножем, він хотів його лише налякати, а не вбити.

Чи є підстави для перекваліфікації дій Бойка на ч. 2 ст. 121 КК?

3. Головний інженер науково-дослідного інституту Хачатуров вивчав у своєму робочому кабінеті матеріали, які містили відомості, що становлять державну таємницю. Невдовзі до нього зайшов у виробничих справах начальник транспортного відділу Печериця. Коли вони розмовляли, у кабінет зазирнула секретарка і сказала, що директор просить Хачатурова терміново зайти до нього на декілька хвилин. Хачатуров поклав матеріали, які він вивчав, у папку і, залишивши її на столі (тоді як він повинен був ці матеріали закрити у сейфі) та звелівши Печериці чекати на нього, вийшов з кабінету. Як тільки за ним зачинилися двері, допитливий Печериця швидко переглянув матеріали в папці і, маючи відповідну інженерну освіт, зрозумів, що містилося в документах.

Яким видом (якими видами) вини характеризується суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 328 КК, і чи наявний він (один із них) у вчиненому Хачатуровим розголошенні державної таємниці?

Варіант 1. Хачатуров ознайомив із частиною вивчених ним матеріалів свою дочку-студентку для того, щоб допомогти їй написати дипломний проект.

Чи наявні в діях Хачатурова форма та вид вини, якими характеризується суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 328 КК?

Варіант 2. Хачатуров доволі емоційно обговорював вивчені матеріали з начальником проектно-конструкторського відділу за обідом в інститутській їдальні. Студенти-практиканти, які сиділи за одним із столиків, зрозуміли з почутого про що йдеться.

Чи наявні в діях Хачатурова форма та вид вини, якими характеризується суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 328 КК?

4. Головний інженер одного з оборонних підприємств з виготовлення дронів Петров, вивчав у своєму робочому кабінеті матеріали, які містили відомості, що становлять державну таємницю. Вважаючи, що нічого не станеться всупереч установленому порядку, провів обговорення вивчених ним матеріалів із відповідними працівниками цього підприємства не у спеціально призначеній для цього кімнаті, а у своєму кабінеті. Внаслідок його несанкціонованого прослуховування відомості, що становили державну таємницю, стали відомі стороннім особам.

Чи підлягатиме Петров кримінальній відповідальності за ч. 1 ст. 328 КК України? Які форма та вид вини мають місце у вказаній ситуації?

Варіант 1. Петров згідно з встановленим порядком провів обговорення вивчених ним матеріалів із відповідними працівниками у спеціально призначеній для цього кімнаті, однак унаслідок її несанкціонованого прослуховування відомості, що становили державну таємницю, стали відомі стороннім особам.

Чи підлягатиме Петров кримінальній відповідальності за ч. 1 ст. 328 КК України? Які форма та вид вини є у вказаній ситуації?

5. Під час будівництва гаража Кузик розмішував правою рукою вапняний розчин. Діти, що знаходились за огорожею розташованого поблизу дитячого майданчика, дразнили його і заважали, він, прагнучи прогнати їх, махнув рукою у їхній бік. Водночас залишки розчину злетіли з його руки і потрапили в ліве око дев'ятирічного Яцишина, спричинивши його хімічний опік з ураженням рогівки, що потягло за собою стійку втрату працездатності потерпілого на одну третину.

Кузика засуджено за ч. 1 ст. 121 КК за умисне заподіяння Яцишину тяжкого тілесного ушкодження. Однак в апеляційній скарзі засуджений просив виправдати його, аргументуючи це тим, що в його діях немає вини, він не бажав пошкодити Яцишину око і відбувся казус.

Чи є підстави для задоволення апеляційної скарги? Відповідь обґрунтуйте.

6. Залога, зустрівши свого зятя Щавалюка, який перебував у стані сильної алкогольної інтоксикації, намагався завести його додому. Однак Щавалюк опирався, виривався від тестя і чинив йому опір. Вкотре намагаючись вирватися, Щавалюк спіткнувся і, втративши рівновагу, почав завалюватися на землю. Падаючи, він потягнув Залогоу за собою. Останній впав зверху на зятя. Падаючи, Залога, що важив понад 100 кг, попав коліном у ділянку грудей і живота Щавалюка, спричинивши йому тяжке тілесне ушкодження у виді перелому п'ятого ребра і масивного розриву печінки, внаслідок травм потерпілий невдовзі помер у лікарні.

Злагоду засуджено за ст. 119 КК (вбивство через необережність). Чи обґрунтованим є рішення суду?

7. 70-літній Атаманюк у дворі свого будинку грав за столом у доміно із сусідом. За їхньою грою, стоячи за спиною Атаманюка, спостерігали два підлітки, голосно коментуючи гру останніх. Прикуривши сигарету, Атаманюк кинув непогашеного сірника за спину. Сірник попав одному з хлопців на його сорочку, і вона швидко зайнялася. Зляканий підліток кинувся бігти і цим ще більше роздмухав полум'я. Побачивши, що трапилось, Атаманюк кинувся за хлопцем і, наздогнавши його, погасив вогонь. Потерпілому було спричинено середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Чи винен Атаманюк у заподіянні підлітку тілесного ушкодження? Яка форма та вид вини наявні у діях Атаманюка?

Варіант 1. Атаманюк не знав, що за його спиною стоять діти, адже останні підійшли до них нишком.

Чи винен Атаманюк у заподіянні підлітку тілесного ушкодження? Яка форма та вид вини наявні у діях Атаманюка?

8. Салій, щойно отримавши права, разом із своїм товаришем Максимом туманним ранком на новій технічно справній машині їхали з Києва у Карпати. Під часу руху автомобіля товариші неодноразово зупинялися на каву для того, аби перепочити. Близьче до обіду, Максим почав просити Салія їхати швидше, переконуючи, що останній вправно водить автомобіль, а дорога є пустою. Внаслідок допущеного перевищення швидкості на одному з поворотів, порушуючи правила обгону, Салій не впорався з керуванням, виїхав на тротуар та смертельно травмував перехожого.

Вирішіть питання про кримінальну відповідальність Салія.

Чи підлягає кримінальній відповідальності Максим?

Ознайомтесь зі ст.ст. 115, 119 і 286 КК.

Варіант 1. Салій був інструктором із практичного водіння автомобіля, їхав один, а машина, на якій він їхав, була стара, з «лисими» колесами та несправними кермом і гальмами.

9. Капітонович через неприязнь вирішив вбити свого колегу Поворозника. Він взяв заряджений пістолет і став чекати на Поворозника, який мав повертатися з вечірньої зміни, у засідці біля дому останнього. Невдовзі він побачив його, прицілився і вистрілив у Поворозника. Однак, як виявилось, це був не Поворозник, а його брат-близнюк, про якого Капітонович ніколи не чув та не знав. Потерпілий від отриманого поранення помер на місці події.

Помилка чи відхилення дії має тут місце і як це вплине на кримінальну відповідальність (кваліфікацію дій) Капітоновича?

10. Кипчак вирішив вбити Половця. Для цього він взяв заряджену рушницю і став чекати на Половця у засідці біля роботи останнього. Невдовзі він побачив, як з магазину вийшли два чоловіка, побачивши Половця, він прицілився і вистрілив у нього, однак промахнувся і влучив у його супутника. Ним виявився брат-близнюк Половця, про існування якого Кипчару не було відомо. Потерпілий від отриманого поранення помер на місці події.

Варіант 1. Своїм пострілом Кипчак вбив Половця і тяжко поранив його супутника – брата-близнюка.

Варіант 2. Своїм пострілом Кипчак заподіяв тяжке тілесне ушкодження Половцю і середньої тяжкості тілесне ушкодження його супутникові – брату-близнюку.

11. Чубатого засуджено за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК. Його визнано винним в умисному вбивстві Пічкура за те, що той відмовився повернути йому борг.

Що таке мотив злочину і яке кримінально-правове значення він має?

Чи є мотив ознакою суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК, і якщо так, то у чому він полягає?

Чи обґрунтовано Чубатий засуджений за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК?

Варіант. Чубатий вбив Пічкура, щоб не повертати йому борг.

12. Гонтар випробовував куплену мисливську рушницю. Під час чергового пострілу вона через заводський дефект розірвалася і її уламком був тяжко поранений Осташ, який стояв недалеко від Гонтара.

Чи винен Гонтар у заподіянні тілесних ушкоджень Осташу?

Чи залежатиме відповідь на поставлене вище запитання від наявних у Гонтара навичок (досвіду) поводження з мисливською зброєю?

Варіант 1. Рушниця розірвалася внаслідок пострілу з неї патроном, у який Гонтар через неувважність насипав подвійний заряд порошу.

Варіант 2. Рушниця розірвалася внаслідок пострілу з неї патроном, у який Гонтар свідомо насипав надмірний (подвійний) заряд порошу з метою визначення максимальної дальності польоту шроту та куль.

Варіант 3. Гонтар був кадровим офіцером із бойовим досвідом.

13. Працівники поліції Хмура, Васильченко та Онишевич улітку приїхали у заміський будинок. За вечерею вони випили по пляшці горілки, після чого біля будинку по черзі почали стріляти з власного нагородного пістолета Онишевича по порожніх пляшках і банках. Зробивши декілька пострілів, Васильченко та Онишевич повернулись у будинок, а Хмура продовжував стріляти.

Приблизно о 18 год, у сутінках, після чергового пострілу Васильченко та Онишевич почули крик, вибігли на двір і побачили Хмуру, який сидів біля кущів та кричав. Як з'ясувало слідство, стріляючи по мішенях, поліцейський Хмура влучив у сусідську дитину. Куля, пролетівши 52 метри, влучила у камінь, зрикошетила та, пролетівши ще 33 метри, поранила хлопчика, який стояв на сусідньому подвір'ї, в голову. Лікарі визнали травму голови несумісною з життям. Після тривалого перебування у комі хлопчик помер.

Як має вирішити справу суд?

14. Неповнолітні Левжинський, Рубаник і Салахов приїхали у мисливський будинок. За вечерею вони випили пляшку горілки, після чого біля будинку по черзі почали стріляти з саморобного пістолета по порожніх пляшках і банках. Зробивши декілька пострілів, Салахов і Рубаник повернулись у будинок і сіли там за стіл біля вікна, затягнутого поліетиленовою плівкою, а Левжинський продовжував стріляти.

Приблизно о 18 год, у сутінках, Левжинський, будучи короткозорим і перебуваючи в нетверезому стані, із зарядженим пістолетом у положенні спускового курка на бойовому взводі, дуло якого було направлено вниз, став бігати біля будинку в пошуках більшої мішені. Пробігаючи повз вікно будинку, Левжинський не побачив відро з водою, що там стояло, і спіткнувся об нього. Падаючи, він змахнув руками і мимовільно натиснув на спусковий гачок пістолета. Стався

постріл, яким Салахову, що сидів у будинку навпроти вікна, було заподіяно проникаюче вогнепальне поранення, від якого настала його смерть. І хоча, як вказували органи досудового слідства, Левжинський за цих обставин настання таких наслідків своїх дій не передбачав, він повинен був і міг їх передбачити.

Як має вирішити справу суд?

15. Помітивши, що у гаманці Єрмолової є значна сума грошей, її колега Петренко, дочекавшись доки вона вийде із кабінету, викрав її сумку. У ній виявилися не лише гроші, а й паспорт Єрмолової, сертифікат про проходження стажування з підвищення кваліфікації, а також диплом про вищу освіту. Петренка було засуджено за ч. 1 ст. 186 і ч. 3 ст. 357 КК.

Чи відповідають ознаки і зміст суб'єктивної сторони вчиненого Петренком діяння ознакам і змісту суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ч. 1 ст. 186 і ч. 3 ст. 357 КК?

Варіант 1. Частина викрадених грошей належала Єрмоловій, а частина її знайомій – Івановій.

Варіант2. Викрадені гроші належали не Єрмоловій, а державній установі, в якій вона працювала.

Варіант 3. Викрадені Петренком гроші виявилися фальшивими.

16. Троє друзів Васюник, Федотовський і Куриленко у стані алкогольного сп'яніння поверталися на керованому Васюником автомобілі додому з рибалки. Для того, аби скоротити шлях, товариші вирішили поїхати полем. Оскільки перед цим були сильні дощі, автомобіль загруз у багнюці. Намагаючись виїхати Федотовський разом із Куриленко запропонувати підштовхнути автомобіль. Вийшовши з машини, вони стали по різні боки і почали штовхати.

Васюник переплутав передачу і з великим тиском на педаль газу здійснив рух назад, в результаті чого наїхав на Куриленка. Зрозумівши, що рух було здійснено назад, Васюник включив передачу і повторно здійснив рух уперед, у результаті чого повторно проїхав по лежачому під колесами Куриленку. В результаті отриманих травм останній помер на місці. Судово-медичною експертизою встановлено, що смерть настала в результаті повторного наїзду на потерпілого.

Васюника було засуджено за ч. 2 ст. 286 КК за порушення правил безпеки дорожнього руху, що спричинило з необережності смерть.

Чи обґрунтовано засуджений Васюник?

Варіант 1. *Васюник побачив у дзеркалі заднього виду, що Куриленко впав після маневру автомобіля назад.*

17. Студент Василь, гостюючи у тітки в селі, проходячи повз сільський магазин «25/5», побачив, що касирка Оксана, яка була на зміні, вийшла на перекур (стояла на вході в магазин). Василь вирішив скористатися цим і викрасти з каси магазину наявні у ній гроші. Скільки грошей було у касі, він не знав, але мав намір забрати всі, які там виявляться. Скориставшись довірою касирки Оксани, яка його добре знала як сусідську дитину, Василь сказав Оксані, щоб вона не поспішала, доки він обере для себе, що купити, зайшов у магазин, де він перебував один, підійшов до каси (шухляда магазину), відкрив її і забрав звідти усі гроші, що там лежали. Їх виявилось на суму, яка у 35 разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Яким видом вини характеризується вчинене Василем кримінальне правопорушення і як це вплине на кваліфікацію його дій?

Варіант 1. У касі грошей не виявилось.

Варіант 2. Василь не зміг відкрити касу, хоча:

а) у ній грошей не було;

б) у ній були гроші на суму, яка у 40 разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

18. 19-річний Анощенко, проводячи канікули у своєї бабці в селі, стояв на подвір'ї будинку і побачив табун качок, яких гнав зі ставка його сусід – 10-річний Таран. Анощенко, діючи з хуліганських мотивів, вирішив розігнати качок і почав кидати у них каміння. Одним камінцем Анощенко попав у голову Тарану в результаті чого останній знепритомнів і падаючи вдарився об коріння старого дуба, який ріс при дорозі. Від отриманої травми Таран помер.

Чи підлягатиме Анощенко кримінальній відповідальності за умисне заподіяння смерті? Якою формою та видом вини характеризується вчинене Анощенком діяння?

19. Тренер із плавання Артур, проводячи заняття у дитячому басейні з 3-річним Петровим, дав останньому завдання відпрацьовувати техніку стрибання у воду з бортика. Петров мав стрибати у воду, самостійно вилазити біля місця пірнання і повторювати вправу. Попросивши свого товариша – тренера Івана, який в цей час також проводив заняття з 1,5 річним Максимом, приглядіти 5 хвилин за Петровим, Артур відлучився для того, аби замовити собі на обід доставку суші.

Повернувшись за 10 хвилин до басейна, він побачив у ньому тіло Петрова.

Як з'ясувало слідство, тренер Іван, закінчивши тренування, повів Максима в душ, знаючи, що Петров добре плаває, а Артур невдовзі повернеться. Петров залишившись один у басейні, розуміючи, що його ніхто не бачить, вирішив побешке-

тувати і пострибати у басейн із розбігу. Під час стрибка Петров послизнувся, вдарився головою об бортик басейна, впав у воду і втопився.

Вирішіть питання про кримінальну відповідальність тренера Артура і тренера Івана?

20. Нестеренку повідомлено про підозру в перевищенні службових повноважень, що супроводжувалося насильством, застосуванням спеціальних засобів і діями, які ображають особисту гідність потерпілого (ч. 2 ст. 365 КК). Зокрема, за даними слідства, дільничний Нестеренко входив до складу групи оповіщення одного з територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Під час зупинки Максименка, після відмови останнього пред'являти документи, Нестеренко застосував до нього фізичну силу – вдарив по лицю, застосував газовий балончик та одягнув на нього кайданки. Після того, як громадянин був фактично затриманий і не чинив опору та не становив загрози для оточення, правоохоронець, за даними слідства, продовжив застосовувати до нього насильство і завдав чоловікові ще кілька ударів в ділянку грудної клітини.

Як має вирішити справу суд?

21. Гнаткевич підвозив у кабіні вантажного автомобіля п'яного знайомого Ріпу. На повороті внаслідок несправності замка правих дверцят кабінки, про яку Гнаткевич знав, вона відчинилася, Ріпа випав на шосе і потрапив під колесо. Від одержаних тілесних ушкоджень він неprzytomнів. Гнаткевич підняв потерпілого і намагався привести його до свідомості, але зробити цього не зміг. Вважаючи, що Ріпа помер, він відвіз його до ставка і кинув у воду (після падіння на шосе потерпілий був у такому стані, що особі, не обізнаній із медициною, майже неможливо було встановити, живий він чи

мертвий. Травма, зокрема, потягла за собою втрату свідомості, різке падіння кров'яного тиску, відсутність пульсу: реакції зіниць на світло). Наступного дня труп потерпілого був знайдений, і судово-медична експертиза встановила, що смерть потерпілого була не наслідком травми при ДТП, а сталася внаслідок утоплення.

Вирішіть питання про кримінальну відповідальність Гнаткевича.

Варіант. *Гнаткевич не був переконаний, що Ріна мертвий.*

22. Іванівська через заздрощі замислила пошкодити нещодавно подаровану Цибак батьками нову престижну іномарку. Однак, прийшовши ввечері до під'їзду Цибак, де остання припарковувала свій автомобіль, Іванівська переплутала машини і замість автомобіля Цибак пошкодила автомобіль Дудика.

Чи вплине ця помилка на кримінальну відповідальність Іванівської і якщо так, то як саме?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Що таке суб'єктивна сторона кримінального правопорушення?
2. Які ознаки входять до суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення?
3. Яка ознака є обов'язковою для суб'єктивної сторони?
4. Які ознаки суб'єктивної сторони є факультативними?
5. Що таке вина у кримінальному праві України?
6. У чому полягає принцип суб'єктивного ставлення у вину?
7. Які форми вини передбачені КК України?
8. Що таке умисел як форма вини?
9. У чому полягає прямий умисел?
10. У чому полягає непрямий умисел?
11. Що таке визначений, невизначений умисел і альтернативний умисел?
12. Які види необережності передбачає КК України?
13. У чому полягає кримінально протиправна самовпевненість?
14. Що таке кримінально протиправна недбалість?
15. Що таке казус (випадок)?
16. Визначте змішану форму вини.
17. Окресліть мотив у кримінальному праві.
18. У чому полягає мета кримінального правопорушення?
19. Яке значення емоційного стану в кримінальному праві?
20. У чому полягає помилка у кримінальному праві?
21. Які види помилок виокремлюють у кримінальному праві?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України : монографія. Львів, 2009. 244 с.

2. Айдинян А. В. Фактична помилка у кримінальному праві України: основні теоретичні та практичні аспекти : дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.08. Київ, 2016. 321 с.

3. Вереша Р. В. Випадок та помилка в кримінальному праві : наук.-практ. посібник. Київ, 2016. 52 с.

4. Вереша Р. В. Проблеми вини в теорії кримінального права : навч. посібник. Київ, 2005. 464 с.

5. Газдайка-Василишин І. Б. Корисливий мотив та корислива мета злочинів проти власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична* : збірник наукових праць. Львів : ЛьвДУВС, 2012. Вип. 2 (2). С. 178–187.

6. Газдайка-Василишин І. Б. Недбалість як наскрізне кримінально-правове поняття. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ, 2025. № 67. С. 96–104.

7. Калмиков Д., Хавронюк М. Деякі особливості змісту вини у злочинах з формальним складом. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 6. С. 62–69.

8. Коржанський М. Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини : монографія. Київ, 2004. 2016 с.

9. Леоненко Т. Є. Злочинність на релігійному ґрунті: феномен, детермінація, запобігання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. Запоріжжя, 2015. 43 с.

10. Луцький Т. М. Кримінальна відповідальність за необережне заподіяння смерті в Україні: теорія та практика : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 544 с.

11. Мелих Б. І. Поняття помилки за кримінальним правом. *Вісник Львівського державного університету. Серія юридична*. 2012. Вип. 56. С. 390–401.

12. Нежурбіда С. І. Злочинна необережність: концепція, механізм і шляхи протидії : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Чернівці, 2001. 178 с.

13. Орлов Ю. В. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу злочину: сутність та питання доцільності законодавчого закріплення. *Право і безпека*. 2011. № 4 (41). С. 116–120.

14. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : монографія. Київ, 2002. 144 с.

15. Саско О. І. Мотив злочину: кримінально-правове та кримінологічне значення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 31. С. 337–346.

16. Шевченко Є. В. До питання змісту і співвідношення понять «змішана», «подвійна» і «складна форма вини» в кримінальному праві. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 115. С. 104–112.

17. Юнін О. С. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3–2. С. 214–219.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Ірина Богданівна Газдайка-Василишин,
кандидат юридичних наук, професор
(теоретичні питання; питання для самоперевірки)

Анна Олегівна Винник,
кандидат юридичних наук, доцент
(тестові завдання; задачі)

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Навчальний посібник

Редагування *Галина Ялечко*
Макетування *Марта Левкович*
Друк *Назарій Ганущак*

Підписано до друку 04.09.2026

Формат 60×84/16.

Папір офсетний. Умовн.-друк. арк. 3,95.

Тираж 70. Зам. 50-26.

Львівський державний університет внутрішніх справ
вул. Городоцька, 26, Львів, 79007, Україна

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.